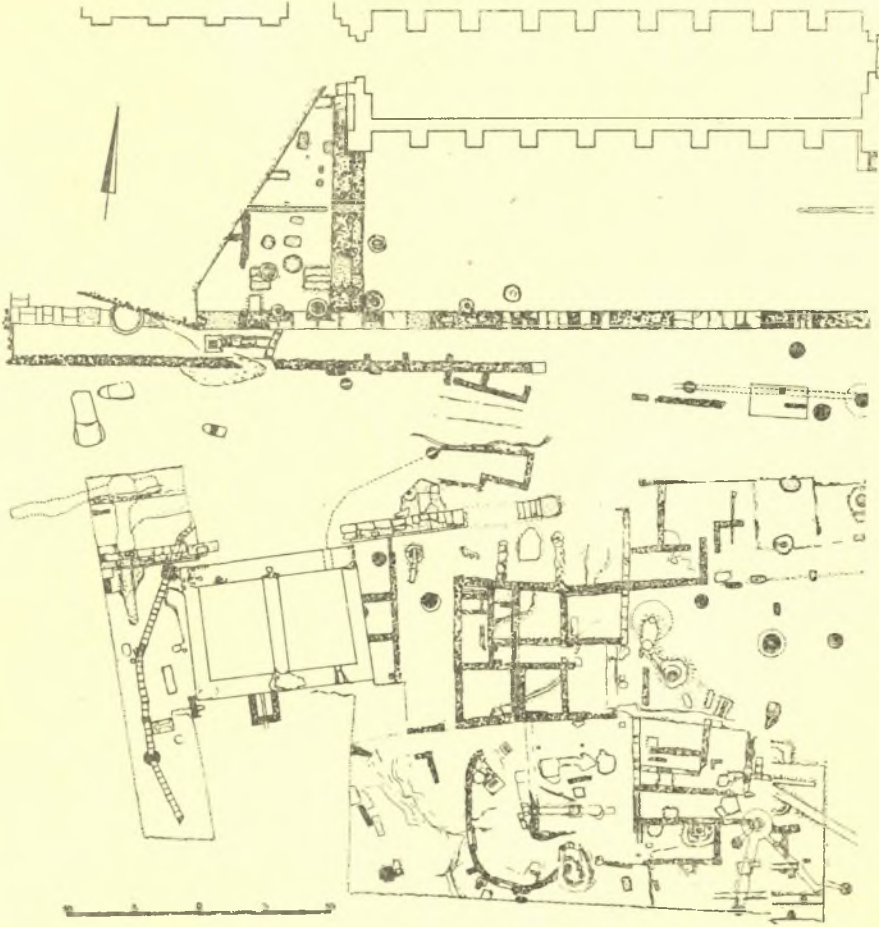

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΕΩΝ

1. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΟΤΙΩΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Εἰς τὰς συνεχιζομένας ἀπὸ ἐτῶν δι' ἐμοῦ ἀνασκαφὰς Νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως ἡ ἔρευνα ἐστράφη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸν τετράπλευρον χώρον

Εἰκ. 1. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1957 νοτίως τοῦ Ὁδείου τοῦ Ἡρώδου.

τὸν ἐκτεινόμενον ἔμπροσθεν τοῦ Ὁδείου τοῦ Ἡρώδου καὶ μέχρι τῆς νέας λεωφόρου Διονυσίου Ἀρειοπαγίτου (εἰκ. 1).

Βοηθοῦντος τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Σ. Χαριτωνίδη καὶ τῆς πτυχιούχου τῆς

ἀρχαιολογίας Ἄδος Μ. Τσώνη, ἀνεσκάφη ἔκτασις ἐμβαδοῦ 2.000 τετρ. μέτρων περίπου, ἡ δὲ ἀνασκαφὴ ὑπῆρξε πλουσιοπάροχος καὶ εἰς διδάγματα καὶ εἰς ἓνα ἀφαντάστως μεγάλον ἀριθμὸν κινητῶν εὐρημάτων, κυρίως πηλίνων ἑξαιρέτου τέχνης.

Διεπιστώθη ἀπολύτως ὅτι τὸ φυσικὸν ἔδαφος (κιμιλιά) παρουσιάζει διπλὴν κλίσιν, ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ἣτις κλιμακοῦται εἰς τρία ἐπίπεδα, ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς ἐκτάσεως ταύτης ἐχρηιάσθη νὰ ὀδηγηθῆ ἡ σκαπάνη μέχρι βάθους ἑπτὰ μέτρων διὰ νὰ συναντήσῃ τὸ φυσικὸν ἔδαφος.

Ἡ κλιμάκωσις τοῦ χώρου ἀπὸ Β. πρὸς Ν. εἰς τρία ἀνδηρα ἀνάγεται τοῦλάχιστον εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, ἐπ' αὐτῶν δὲ διεπιστώθησαν τοεῖς οἰκοδομικαὶ γραμμαὶ μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Τὰ εὐρεθέντα ἐπάλληλα στρώματα καὶ ἐρείπια οἰκοδομῶν ἀποδεικνύουν οἴκησιν τοῦ μέρους τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν κλασσικῶν χρόνων καὶ συνεχῶς μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας (εἰκ. 1). Τὸ τοπογραφικὸν διάγραμμα παρουσιάζει τὴν κατάστασιν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐρειπίων τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα ἐσχεδιάσθησαν ἰδιαιτέρως. Ἡ χρῆσις ὅμως τοῦ χώρου εἶναι πολὺ παλαιότερα, διότι εἰς τὴν κιμιλιὰν ἀπεκαλύφθησαν καὶ προσεκτικῶς ἐμελετήθησαν πέντε πρωτογεωμετρικαὶ καὶ ἕξ γεωμετρικαὶ ταφαὶ μετὰ κτερισμάτων, κυρίως ἀγγείων, ἐσημειώθησαν ὅμως καὶ λαξεύματα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε θὰ ἦσαν ἐπίσης γεωμετρικοὶ τάφοι. Ὁ μέγιστος γεωμετρικὸς ἀμφορέυς, ὕψους 1.05 μ. (πίν. 1α), ὁ φέρων ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἐν μετόπῃ μεγάλην παράστασιν ὀπλίτου—ἴσως τὴν μεγαλυτέραν γνωστήν (ὕψος 0.22 μ.)—ἦτο τάφος, ἐντὸς δ' αὐτοῦ εὐρέθη ὁ σκελετὸς καὶ ἄλλα ἀγγεῖα.

Αἱ οἰκίαι τῶν κλασσικῶν χρόνων, βαίνουσαι ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, διακρίνονται εἰς δύο συστάδας εἰς τὸ Β. καὶ τὸ Ν. ἀνδηρον ἰδίως κατὰ τὴν Ἄν. πλευρὰν τῆς ἀνασκαφῆς. Χρονολογοῦνται δ' αὐταὶ ὄχι μόνον διὰ τῶν εὐρημάτων ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς τοιχοδομίας ἣτις, διασωθεῖσα ἐνιαχοῦ καὶ κατὰ τὸ κατώτατον μέρος, εἶναι πολυγωνικὴ διὰ καλῶς πελεκημένων λίθων «τῆς Ἀκροπόλεως». Ἡ βορειότερα συστάς ἐκαλύφθη μεταγενεστέρως ὑπὸ πλατείας τινός, ἐπὶ δὲ τῆς νοτιωτέρας ἐπεκτίσθησαν οἰκίαι ρωμαϊκῶν χρόνων, εἰς δωμάτια τινὰ τῶν ὁποίων διετηρήθη τὸ κονίαμα καὶ ἡ ἐγχρωμος τοιχογράφησις. Εἰς τὰς αὐτὰς τῶν οἰκιῶν ὑπῆρχον πολλὰ φρεάτια, τινὰ τῶν ὁποίων κατὰ συστάδας ἐπικοινωνοῦν ἐσωτερικῶς.

Πλὴν τῶν φρεάτων ἀληθῶς θέας ἄξιοι εἶναι οἱ μεγάλοι ὑδραγωγοὶ οἱ φερόμενοι ἀπὸ Β. πρὸς Ν., διαμέτρου ἑνὸς μέτρου, οἵτινες, ὁμοῦ μὲ τοὺς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀποκαλυφθέντας ἀνατολικώτερον, ἀποδεικνύουν σαφῶς ὅτι κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν—ἂν ὄχι καὶ παλαιότερον—κατεβλήθη σοβαρωτάτη προσπάθεια νὰ συγκεντρωθοῦν ὕδατα ἀπὸ τὰ νότια πρηνῆ τοῦ ἱεροῦ

βράχου διὰ τὰ διοχευεθῶν πρὸς τὴν πόλιν. Ὁλόκληρον τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο σύστημα μετὰ τῶν φρεατίων ἐπισκέψεως εἶναι λίαν ἀξιωματέον. Τὴν αὐτὴν φροντίδα διὰ τὸ ὕδωρ ἀποδεικνύουν αἱ δύο ἀποκαλυφθεῖσαι μεγάλαι ρωμαϊκαὶ δεξαμεναί, ἡ μία εἰς τὸ Ἐν. ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς, παρὰ τὴν λεωφόρον, ἣτις κατεστράφη πιθανώτατα ὑπὸ τῶν Ἑρουύλων, καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ Δ. ἣτις ἦτο καμαροσκέπαστος. Πλήθος ρωμαϊκῶν ἀγγείων, λύχνων καὶ εἰδωλίων, εὐρέθη ἐν αὐταῖς.

Ὅπισθεν τῆς δυτικῆς δεξαμενῆς βαίνει ἀπὸ Α. πρὸς Δ. εἰς σωζόμενον μῆκος 35 μέτρων μέγας ἀναλημματικὸς τοῖχος παρέχων ὄψιν μόνον πρὸς Ν. καὶ ἐκτισμένος διὰ μεγάλων παρολίθων δροικῶν καὶ ἐμβατικῶν διαστάσεων. Ὁ ἀναλημματικὸς οὗτος τοῖχος, σωζόμενος εἰς ὕψος τριῶν μέτρων ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰ. καὶ σκοπὸς του ἦτο νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὑπερθεῖν δι' ἐπιχώσεως σχηματισθεῖσαν μικρὰν πλατεῖαν, ἣτις ἐκάλυπεν οἰκίας τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ.

Νοτίως τοῦ τοίχου τούτου ὁ χώρος ἦτο ἱερός. Τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἀνασκαφῆς ἀναμενόμενον, λόγῳ τῶν εὐρημάτων, ἱερόν, ἀνεκαλύφθη τὰρκα κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον. Πρόκειται περὶ ἀμαρτύρου ὑπαίθρου ἱεροῦ ἀφιερωμένου χαρακτηριστικῶς εἰς τὴν Νύμφην καὶ οὐχὶ εἰς τὰς Νύμφας.

Τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ περιβόλου του, διασωθὲν εἰς ὄλον τὸ λίθινον ὕψος του 1.10 μ. (διότι τὸ ἀνώτερον μέρος ἦτο ἐκ πλίνθων), φέρει δύο θύρας καὶ πατεῖ ἐν μέρει εἰς τὴν κιμλιὰν καὶ ἐν μέρει ἐπὶ ἀρχαιοτέρου στρώματος μελανομόρφων ἀγγείων. Ὁ περίβολος περιέκλειε τὸν βωμόν, ἵχνη τοῦ θεμελίου τοῦ ὁποῖου διακρίνονται, καὶ ἀναθηματικὰς στήλας μαρμαρίου, δύο τῶν ὁποίων εὐρέθησαν κατὰ χώραν ἂν καὶ ὄχι ἀκέραιαι. Μία ἐνεπίγραφος ἀναθηματικὴ πλάξ: ...]ΔΕΑ ΔΗ ΜΙΛΙ[ΧΙΩ (πίν. 1β), τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3^{ου} αἰ. π.Χ. με ἀνάγλυφον ὄψιν, εὐρέθη ἐπὶ τῆς κιμλιᾶς.

Τὸ ἀπροσδόκητον ὅμως ἦτο ἄλλο: καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου ὑπῆρχε παχύτατον στρώμα ὀστράκων, ἐσωτερικῶς μὲν μέχρις 1 μ., ἐξωτερικῶς δὲ μέχρι 2. Ἀπὸ τὰ στρώματα ταῦτα ἐξήχθησαν κατὰ δεκάδας χιλιάδων τὰ ὀστρακα θαναμασίων ἀγγείων ὄλων τῶν ἐποχῶν, πρωτοαττικά, κορινθιακά, μελανόμορφα, ἐρυθρόμορφα καὶ ὄλων τῶν εἰδῶν, ἀρύβαλλοι, σκύφοι, κοτύλαι, πινάκια, ληκύθια, λουτροφόροι, κάνθαροι, ὑδρίαί, ἔτι δὲ εἰδῶλια ἀρχαῖα, κλασσικά, ἑλληνιστικά, μελανόμορφοι πῆλινοι πίνακες, σφονδύλια, προσωπεῖα καὶ ἄλλα. Πλησίον εὐρέθη ἐντοιχισμένον σκέλος ὑπερφυσικοῦ γυναικείου μαρμαρίνου ἀγάλματος ἀρίστης τέχνης τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ. (πίν. 1γ), τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι σπάραγμα τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος. Λίαν σημαντικὴ εἶναι ἡ ἐξηκριβωμένη παρατήρησις ὅτι ἅπαντα τὰ ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἀναθήματα κυμαίνονται ἀπὸ τοῦ 5^{ου} μέχρι τοῦ

2ου π.Χ. αἰ., ἐνῶ τὰ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ 5ου αἰ. Οὐδὲν ὅμως ὄστρακον εὐρέθη νεώτερον τοῦ 2ου π.Χ. αἰ.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπεικονισθοῦν ὅλα τὰ εὐρήματα καὶ μόνον μερικὰ ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα καθ' ὁμάδας δυνάμεθα νὰ παρουσιάσωμεν (πίν. 2 - 4).

Εἰκ. 2. Ὁ ὄρος τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

Ἄν ὑπῆρχε καὶ ἡ παραμικρὰ ἀμβολία ὅτι πρόκειται περὶ ἱεροῦ, διελύθη ὀριστικῶς διότι ὀλίγον βορειότερον τοῦ περιβόλου εὐρέθη ἐντοιχισμένη λιθίνη πλάξ φέρουσα ὄραισιτάτην μεγαλογράμμων ἐπιγραφὴν τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.: ΗΡΟΣ ΗΙΕΡΟ ΝΥΜΦΗΣ (εἰκ. 2).

Ἴσως ὅμως μᾶς ἐπιφυλάσσεται καὶ κάτι ἀκόμη σπουδαιότερον. Διότι κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀνασκαφῆς, ὀλίγον ΒΔ. τοῦ περιβόλου, παρατηρήθη σκαλισμένη ἐπὶ τῆς κιμιλιάς κλιμαξ φέρουσα πρὸς τὰ κάτω, ὑπὸ τὸν πώρινον ἀναλημματικὸν τοῖχον. Παρακολουθήσας τὴν κλιμακα εὐρέθη ἡ προὐπογεῖου σπηλαιώδους ἀνοίγματος ἀρκετοῦ βάθους, τὸ ὁποῖον

πρέπει ἀσφαλῶς νὰ συνδέεται μὲ τὴν λατρείαν τοῦ ἱεροῦ. Δὲν ὑπῆρχεν ὅμως πλέον καιρὸς νὰ ἐρευνηθῇ τὸ σπήλαιον, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρχιζεν ἡ περίοδος τῶν ἐν τῷ Ὁρδείῳ ἐορτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ σχετικὴ ἔρευνα θὰ γίνῃ ἐφέτος.

Ι. ΜΗΛΙΑΔΗΣ

α. Γεωμετρικός ἀμφορεύς - τάφος.

β. Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

γ. Σκέλος ὑπερφυσικοῦ μαρμαρίνου ἀγάλματος

Μελανόμορφοι πίνακες ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

α. Ἀρχαῖκαί κεφαλαί καί πήλινα προσωπεῖα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

β. Εἰδώλια ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

α. Πινάκια ἐξ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

β. Ἐκλογή χορινθιακῶν καὶ μελανομόρφων ἀγγείων ἐξ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.